

2. **Bazyma N.V.** Stvorennya movlennyevoho seredovyscha yak umova formuvannya movlennyevoji aktyvnosti u ditey zi spektrom autystychnykh porushen'. / N. V. Bazyma // Naukovyy chasopys NPU imeni M. P. Drahomanova. Seriya 19 : Korektsiyna pedahohika ta spetsial'na psykhohiia. – 2014. – Vyp. 28. – 371 s. – S. 5-8.
3. **Nykol'skaya O. S.** Dety u podrostky s autyzmom. Psykhohyeheskoe soprovozhdenye / O. S. Nykol'skaya, E. R. Baenskaya, M. M. Lybynh, Y.A.Kostyn, M. Yu. Vedenyna, A. V. Arshat'skyy, O. S. Arshat'skaya. – M.: Terevynf, 2005. – 224 s.
4. **Ostrov'ska K. O.** Zasady kompleksnoyi psykhohoh-pedahohichnoyi dopomohy dityam z autyzmom. Monohrafiya / Kateryna Oleksiyivna Ostrov'ska. — L'viv : Triada plyus, 2012. – 520 s.
5. **Rozvytok movlennyevoji aktyvnosti ditey z autystychnymy porushennyamy starshoho doshkil'noho viku** : navchal'no-metodychny posibnyk / M. K. Sheremet, N. V. Bazyma. – K.: DIA. – 2017. – 191 s.
6. **Tarasun V. V.** Autohiia: monohrafiya. – K.: «MP Lesya», 2014. – 580 s.
7. **Khaustov A.V.** Formyovanye navykov rechevoy kommunykatsyy u detey s rasstroystvamy autystyeheskoho spektra. Uchebno-metodyeheskoe posobyе. – M.: TsPMSSDyP. – 2010. – 84 s.
8. **Sheremet M. K., Bazyma N. V.** Rozuminnya ta vy'konannya instrukcij doshkil'ny'kamy' z auty'znom. / M. K. Sheremet, N. V. Bazy'ma // Naukovy'j chasopy's NPU imeni M. P. Dragomanova. Seriya 19 : Korekciyna pedagogika ta spetsial'na psy'xologiya. – 2017. – Vyp. 34. – 190 s. – C.112-119.
9. **Shul'zhenko D.I.** Autyzm – ne vyrok. / Dina Ivanivna Shul'zhenko. – L'viv: Kalvariya, 2010. – 224 s.

Базыма Н.В. Коррекционно-развивающая работа по развитию речи у детей с РАС.

В Украине проблемы коммуникации и повышения коммуникативной активности очень актуальны и активно исследуются. В статье раскрыты механизмы психологических особенностей аутистического спектра у детей. Непосредственно рассматриваются вопросы развития коммуникационной деятельности детей с аутизмом. Проанализированы результаты исследования особенностей речи детей с аутизмом. Представлен анализ исследований речевого развития детей указанной категории. Особое внимание уделяется определению направлений эффективной коррекционно-логопедической помощи, где чрезвычайно важное значение будут иметь данные, полученные при обследовании ребенка аутистическими нарушениями и при наблюдении за ее самостоятельной деятельностью. Указаны некоторые особенности коммуникативной деятельности и широкий спектр речевых нарушений у детей с аутизмом, которые значительно варьируют по степени тяжести и по своим проявлениям. Статья посвящена проблеме организации эффективной и доступной помощи детям с аутизмом.

Ключевые слова: аутизм, аутистические нарушения, дети с аутизмом, речь, речевая деятельность, речевая активность, коррекционная работа, коррекционная педагогика, специальная психология, дефектология, логопедия.

Bazyma N.V. Correction and development work of speech development of children with autism.

The problems of communication and enhance the function of speech are very important and are researched in Ukraine. The article reveals the mechanisms of psychological features of the children autistic spectrum. The article covers the issues of communication activity development of children with autistic spectrum disorders. This analyzes results the speech features of children with autism. Also article presents the analysis of speech development of children of the mentioned category. The main purpose of the article is to determine directions for adequate and effective educational and logopedic support, where the great importance are the results of psychological and pedagogical assessment of a children with autism, observation of their independent activity. The article also lists specific features of communication activity and a wide range of communication disorders of children with autism, varying greatly in degree of complexity and onset. The article is devoted to the problem of organization of effective and accessible help for children with autism.

Keywords: autism, autistic disorders, children with autism, speech, speech activity, correctional pedagogy, special psychology, defectology, speech therapy.

Стаття надійшла до редакції 10.01.2018 р.

Статтю прийнято до друку 10.01.2018 р.

Рецензент: д. пед. н., проф. Шеремет М. К.

УДК 376-056.264-053.4

Баранець І.В.

ПСИХОЛІНГВІСТИЧНІ МЕХАНІЗМИ ФОРМУВАННЯ ОПИСОВОГО ВИСЛОВЛЮВАННЯ У ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ ІЗ МОТОРНОЮ АЛАЛІЄЮ

У статті розглядається проблема формування описового висловлювання у дітей старшого дошкільного віку із моторною алалією, враховуючи нейрофізіологічні і психолінгвістичні особливості організації мовленнєвого повідомлення, що включає аналіз механізмів і значення певних структур мозку в процесі мовленнєвої діяльності. Представлено і схарактеризовано поняття «опис». Висвітлені та проаналізовані психолінгвістичні механізми формування описового висловлювання у старших дошкільників із моторною алалією. Розглянуті стадії процесу породження мовлення та їх порушення. Розкриті принципи формування мовленнєвого висловлювання, що визначають основні умови організації

корекційної роботи з означеною категорією дітей. Обґрунтована доцільність визначення психолінгвістичних механізмів формування описового висловлювання у старших дошкільників із моторною алалією, що виступає необхідною складовою корекційного процесу.

Ключові слова: породження мовлення, описове висловлювання, діти із моторною алалією.

На сучасному етапі логопедичної роботи з дітьми із тяжкими порушеннями мовлення актуальним залишається дослідження проблеми формування описового висловлювання у дітей старшого дошкільного віку із моторною алалією, як передумови комунікативної діяльності та спілкування в цілому. Слід зазначити, що неможливість дітей із алалією оволодіти мовними засобами та способами їх використання у власному мовленні спричинено рядом факторів, які потребують вивчення нейрофізіологічних і психолінгвістичних особливостей організації мовленнєвого повідомлення, що включає аналіз механізмів і значення певних структур мозку в процесі мовленнєвої діяльності.

Вивченню особливостей процесу оволодіння дітьми навичками граматичного структурування мовленнєвих висловлювань, операціями із синтаксичними засобами побудови висловлювань присвячені фундаментальні роботи І. Горелова, В. Овчиннікова, А. Шахнарвич, Д. Слобін та ін., плануванням і програмуванням мовленнєвих висловлювань – В. Овчинніков, Н. Краєвська та ін. У загальній та спеціальній літературі методиці навчання дошкільників складанню описів приділяли увагу Н. Виноградова, Л. Ворошніна, В. Глухов, А. Зрожевська, А. Зімульдінова, А. Куріцина, І. Марченко та ін. [2; 3]. Характер порушення мовленнєвої діяльності при алалії та основи організації корекційної допомоги висвітлені у працях Л. Волкової, Г. Парфьонової, Н. Січкачук, Є. Соботович, В. Тищенко, С. Шаховської, М. Шеремет та ін. [4; 6]. Особливості перенесення засвоєних граматичних форм слів на інші мовленнєві ситуації досліджували О. Грібова, Б. Гріншпун, Ю. Коломієць, Н. Чередніченко та ін.; на мовленнєву безпорадність у нових ситуаціях та хаотичність дій при вирішенні вербальних завдань вказували Т. Барменкова, Н. Жукова, І. Марченко, В. Тищенко та ін. На порушення програмування мовленнєвого висловлювання, несформованість динамічного стереотипу при алалії вказували Т. Барменков, В. Воробйова, Г. Гуменна та ін. [4, с. 56]. Однак, незважаючи на значну кількість наукових праць, поза увагою дослідників залишилося врахування психолінгвістичної організації висловлювання при формуванні описового висловлювання у дітей старшого дошкільного віку із моторною алалією. Тому метою є дослідження особливостей формування описового висловлювання у дітей старшого дошкільного віку із моторною алалією як функціонально-смислового типу мовлення. Завданнями є: визначення психолінгвістичних механізмів формування описового висловлювання у старших дошкільників із моторною алалією, що виступає необхідною складовою корекційного процесу.

Одне з головних завдань мовленнєвого розвитку дошкільників – формування зв'язного монологічного мовлення, яке порівняно з діалогічним потребує більшої довільності, усвідомлення, самоконтролю, значних розумових зусиль для побудови висловлювання. Розвиваючи у дитини навички і вміння необхідні для повноцінного оволодіння монологічним мовленням, особливу увагу слід приділити формуванню описового висловлювання, як основи зв'язної розповіді. Адже описи сприяють сенсорному розвитку дітей, розвитку психічних процесів – мислення, уваги, пам'яті, спостережливості, що особливого значення набуває у процесі навчання та виховання дошкільників із моторною алалією.

У сучасній психолого-педагогічній літературі опис розглядається як монологічне висловлювання, в якому подається більш чи менш розгорнутий перелік ознак і властивостей об'єктів мовлення. Так, А. Зрожевська під описом розуміє мовленнєве повідомлення (текст), в якому розкриваються в певній послідовності ознаки об'єкта, де повідомлення має певну структуру, що характеризується стійкими особливостями синтаксичної побудови. Опису як особливому типу мовленнєвого повідомлення властиві основні характеристики, що виділяються лінгвістами (Л. Величко, І. Гальперін, М. Жинкін, О. Леонтьєв та ін.) в тексті, – тематична й структурна єдність, прагматичний характер, інтеграція між частинами, цілісність і зв'язність [2].

Однак, внаслідок порушення онтогенезу мовлення у дошкільників із алалією є характерними специфічні труднощі мовленнєво-мисленнєвої діяльності. Наявність стійких граматичних порушень у дітей даної категорії відмічається вже на початкових етапах формування мовлення. Спираючись на системний підхід вивчення алалії як загального недорозвитку мовлення, визначається недостатність сформованості фонетико-фонематичних та лексико-граматичних компонентів мовленнєвої системи, що

в подальшому призводить до відсутності повноцінних умов для накопичення необхідного мовленнєвого досвіду [6]. Аналізуючи дану мовленнєву патологію, ряд науковців (В. Ковшиков, Є. Соботович та ін.) вказують на факт наявності вербальних порушень, пов'язаних, в порівнянні з нормою, з більш низьким рівнем мовленнєвих узагальнень, недостатньою динамічністю когнітивних процесів.

Є. Соботович, аналізуючи порушення з врахуванням психолінгвістичної структури і механізмів мовленнєвої діяльності зазначала, що при алалії переважно порушується засвоєння парадигматичної або синтагматичної систем мови [6]. Розділення форм алалії на сенсорну і моторну на початкових етапах розвитку дещо умовне, лише надалі можна виділити провідний компонент порушення. У ряді досліджень цей розподіл проводиться в термінах експресивної і рецептивної алалії. Цими термінами підкреслюється не фізіологічний, а психологічний підхід до кваліфікації порушення. На думку ряду фахівців (К. Беккер, М. Совак, М. Крітчлі та ін.) центральні порушення мовлення при алалії бувають у вигляді вербальної акустичної агнозії і вербальної моторної апраксії. Типовою для останньої форми є нездатність створювати і відтворювати словесні символи, зразки [6]. Слід зазначити, що при ураженні різних ділянок кори головного мозку, водночас із мовленнєвими порушеннями, у дітей із моторною алалією відмічаються і немовленнєві розлади, що проявляються у недорозвитку як відносно елементарних, так і складних психічних процесів, пов'язаних із організацією та розвитком мовленнєвої системи [1].

Отже, сучасні уявлення про алалію свідчать, що це порушення мовленнєвого розвитку поєднує складні дефекти моторики, сприйняття, специфічні недоліки пізнавальної діяльності, мотивації до мовленнєвої комунікації та грубі дефекти операційного складу діяльності засвоєння й використання мови в процесі сприйняття та породження мовлення.

Для розуміння механізмів мовленнєвого висловлювання у дітей із порушеннями мовлення необхідно розглянути їх у нормі. Питання формування мовленнєвого висловлювання і його смислового сприйняття складають основу теорії мовленнєвої діяльності. У їх розробці сучасна психолінгвістика має достатньо міцний фундамент, закладений роботами науковців і, перш за все, працями Л. Виготського, що отримало подальший розвиток у дослідженнях багатьох вчених (Т. Ахутіна, М. Бергельсон, І. Зимня, М. Жинкін, С. Канцельстон, Г. Кольшанський, О. Кубрякова, А. Кібік, О. Леонтьєв, О. Лурія, Б. Норман, Т. Рябова, Л. Цветкова та ін.) [1; 5, с. 127]. Л. Виготський вважав, що процес формування висловлювання проходить чотири стадії: мотив; задум (ідея); внутрішнє мовлення; моторна реалізація висловлювання. На особливу увагу, в контексті нашого дослідження, заслуговують можливі ускладнення при порушенні кожної з представлених стадій, зокрема мотиваційного фону, який сприяє засвоєнню дітьми з порушеннями мовлення навичок описового мовлення.

На основі багаточисельних експериментальних даних і аналізу теоретичних досліджень провідних психолінгвістів світу, О. Леонтьєв розробив цілісну концепцію про структуру акту мовленнєвої діяльності, де основне місце займає модель породження мовленнєвого висловлювання. На думку вченого, породження мовлення складається з трьох етапів: виникнення мотиву, тобто наміру щось сказати, який зумовлюється діяльністю людини та її поведінкою; виникнення думки; відтворення думки у внутрішньому слові на основі мотиву з наступною вербалізацією у зовнішньому мовленні [5, с.125].

За моделлю І. Зимньої процес породження мовлення складається з наступних етапів: мотиваційно-спонукальний; формування думки мовними засобами; зовнішнє мовлення і рівень реалізації. Близькою до цієї моделі є модель М. Жинкіна, де внутрішнє слово переходить до зовнішнього мовлення з орієнтацією на адресата, тобто при породженні мовлення враховується його сприйняття [5, с.125].

Отже, процес породження мовлення – це поетапний лінгвокогнітивний процес, що водночас приводить до руху когнітивні та мовні структури в їх постійній взаємодії [5, с.121], де мовленнєва діяльність починається з моменту сприйняття і аналізу ситуації, яка визначає мотиваційно-спонукальну сторону мовлення і надає обмеження на форму, тип і стиль висловлювання (О. Леонтьєв, О. Лурія, І.Зимня та ін.), що важливо враховувати в процесі формування зв'язного висловлювання дошкільників, створюючи такі ситуації, які б мотивували їх мовленнєву діяльність та спонукали до створення конкретного висловлювання. Та поряд із вродженою готовністю до мовленнєвого розвитку, первинно збереженим інтелектом, стимулом зовнішнього середовища, що спонукає систему мозку до дозрівання,

мотивації до мовлення, необхідно, щоб між окремими аналізаторами та надбудованими над ними модальностями повноцінно функціонували провідникові шляхи, по яких інформація передається із однієї зони мозку в іншу. Адже без зв'язку між окремими ділянками мозку, що приймають участь в мовленнєвих процесах, мовлення розвиватись не може.

Відтак, з нейропсихологічної точки зору важливо зазначити, що саме міжсистемні зв'язки не формуються в першу чергу при моторній алалії. Численні дослідження нейрофізіологів (М. Безруких, М. Кінзборн, Д. Фарбер та ін.), вказують, що в ранньому мовленнєвому онтогенезі важливу роль відіграють процеси лівопівкульної латералізації мовленнєвої функції: спочатку дитина засвоює немовленнєві звуки, які в подальшому, за рахунок лівопівкульних механізмів, видозмінюються на «корисні» для мовлення ознаки. Попри те, що домовленнєвий період у дітей із алалією протікає без суттєвих відхилень від норми і вони можуть успішно оволодівати домовленнєвими навичками (ритмічними рухами, малюванням, наслідувати немовленнєві звуки, виконувати побутові операції, супроводжуючи їх жестами), однак, на цих навичках, за відсутності корекційного впливу завершується підготовча фаза мовленнєвого розвитку означеної категорії дітей, а мовленнєвий гнозис не формується, або формується повільно та дефектно [1, с.176].

Місцем переважної локалізації мовленнєвого слухового гнозису в мозку є ліва скронева доля, яка включається в роботу при наявності достатньо накопиченої немовленнєвої слухової бази, та для того, щоб мовленнєва продукція, сприйнята на слух, була перекодована в артикуляційні рухи, необхідною умовою є повноцінне функціонування провідникових шляхів між сенсорною (скроневою) і моторною (премоторною та постцентральною) ділянками мозку. З нейропсихологічної точки зору, саме ці міжсистемні зв'язки порушені при моторній алалії, що призводить до недостатності експресивної мовленнєвої діяльності [1].

Т. Візель у своїх дослідженнях зазначає, що мозкова організація синтаксичної системи мови (фразове мовлення) має найскладнішу різномірну структуру. На рівні глибинного («ядерного») синтаксису основну роль відіграють лобні ділянки мозку. Ядерна, синтаксична структура фрази, визначається як її згорнута програма. Вона відрізняється високим ступенем логічності, а отже, є наближеною до розумової діяльності в цілому [1; 4, с. 58].

Поверхова синтаксична структура фрази має вигляд «розгортки» її ядерної частини. Вона здійснюється переважно за рахунок задньолобних відділів лівої півкулі, де зберігаються типові моделі фраз, а також за рахунок тим'яних ділянок мозку, відповідальних за морфологічні мовні операції. Таким чином, у роботах представників психолінгвістичної школи, крім вивчення закономірностей процесу породження окремих висловлювань, аналізуються різні ланки механізму породження зв'язного висловлювання (тексту), що розглядається як продукт мовленнєвої діяльності (функція внутрішнього мовлення, створення програми «мовленнєвого цілого» у вигляді послідовних «сміслових віх», механізм втілення задуму в ієрархічно організованій системі предикативних зв'язків тексту тощо) підкреслюється роль довготривалої й оперативної пам'яті в процесі породження мовленнєвого висловлювання (М.Жинкін, О. Леонтьєв, І. Зимня та ін.) [1; 4, с. 58].

Отже, від чіткого розуміння механізмів алалії, стану збереженості вищих психічних функцій і стадії формування мовлення залежить вибір напрямків корекційної роботи, прогнозування динаміки розвитку мовленнєвої функції у дітей із мовленнєвою патологією, обумовленою порушеннями мозкової організації певної психічної функції. На кожному етапі корекційної роботи повинні враховуватися рівні рухового та мовленнєвого розвитку, що забезпечує можливість їхнього збагачення та удосконалення.

Слід зазначити, що важливого значення у формуванні мовленнєвого висловлювання набувають принципи навчання мови й мовлення, обґрунтовані Л. Федоренко. Серед них найдоцільніші та найактуальніші для мовленнєвого онтогенезу такі, як: розуміння мовних значень, оцінка виразності мовлення, розвиток чуття мови (тексту), поступове прискорення темпу збагачення мовлення [7]. Відтак, реалізація принципів формування мовленнєвої діяльності забезпечує передусім ефективне управління оволодінням дітьми когнітивно-мовленнєвими операціями та діями, мовними знаннями з подальшим доцільним і продуктивним застосуванням їх у спілкуванні, в монологічних висловлюваннях.

Отже, мовлення як складна функціональна система має динамічну локалізацію й різні структури мозку, що залучаються до мовленнєвої діяльності, вступають один з одним в постійно змінні зв'язки, а

складно організований і полімодальний по своїй будові мовленнєвий процес не зводиться виключно до сенсорного чи моторного рівня, тому при формуванні зв'язного мовлення як мовленнєво-мисленнєвої діяльності, результатом якої виступає текстове повідомлення домінуючим має бути психолінгвістичний аспект. Це дозволить укріпити понятійну базу спеціальної педагогіки, визначити нові науково обґрунтовані підходи до пошуку шляхів і способів адекватних педагогічних дій, заснованих з урахуванням структури дефекту мовленнєвої патології, зокрема, моторної алалії у дітей старшого дошкільного віку. Перспективу подальшого дослідження вбачаємо у розробці методики формування описового висловлювання у старших дошкільників із моторною алалією з урахуванням психолінгвістичних, нейропсихологічних та нейрофізіологічних підходів.

Використана література:

1. Визель Т. Г. Основи нейропсихології : учеб. для студентов вузов / Т. Г. Визель. – М.: АСТ: Астрель, 2009. – 384 с.
2. Зрожевська А. Опис – основа зв'язної розповіді / А. Зрожевська. // Дошкільне виховання. – 1991. – № 2. – С.4-5.
3. Марченко І. С. Спеціальна методика розвитку мовлення (логопедична робота з корекції порушень мовлення у дошкільників) : навч. посіб. для студ. вищих пед. навч. закладів / І. С. Мартиненко – вид. 3-тє, перер. доп. – К.: «Слово», 2015. – 312 с.
4. Парф'юнова Г. І. Психолінгвістичні механізми формування усного мовлення у дітей старшого дошкільного віку із моторною алалією / Г. І. Парф'юнова. // Імідж сучасного педагога. – 2014. – № 7. – С.56-58.
5. Пахомова Н. Г. Нейропсихолінгвістика: нав. посіб. для студ. спец. «Корекційна освіта» / Н. Г. Пахомова – Полтава: ТОВ «АСМІ», 2013. – 268 с.
6. Собо́тович Е. Ф. Формирование правильной речи у детей с моторной алалией / Е. Ф. Собо́тович – Киев, 1981. – 234 с.
7. Федоренко Л. П. Методика развития речи детей дошкольного возраста / Л. П. Федоренко, Г. А. Фомичева, В. К. Лотарев, А. П. Николаичева – 2-е изд. – М.: Просвещение, 1984. – 240 с.

References

1. Vyzel" T. H. Osnovy nejropsyholohyy : ucheb. dlya studentov vuzov / T. H. Vyzel". – М.: АСТ: Астрель", 2009. – 384 с.
2. Zrozhevs"ka A. Opyс – osnova zv'yaznoyi rozpovidy / A. Zrozhevs"ka. // Doshkil"ne vyzovannya. – 1991. – № 2. – S.4-5.
3. Marchenko I. S. Special"na metodyka rozvytku movlennya (lohopedychna robota z korekciyi porushen" movlennya u doshkil"nykiv) : navch. posib. dlya stud. vyshhyx ped. navch. zakladiv / I. S. Martynenko – vyd. 3-tye, perer. dop. – К.: «Slovo», 2015. – 312 s.
4. Parf"onova H. I. Psyholinhvistychni mexanizmy formuvannya usnoho movlennya u ditej starshoho doshkil"noho viku iz motornoyu alaliyeyu / H. I. Parf"onova. // Imidzh suchasnoho pedahoha. – 2014. – № 7. – S.56-58.
5. Pаhomova N. H. Nejropsyholinhvistyka: nav. posib. dlya stud. spec. «Korekciyna osvita» / N. H. Pаhomova – Poltava: TOV «ASMI», 2013. – 268 s.
6. Sobotovych E. F. Formyrovanye pravyl"noj rechy u detej s motornoj alalyej / E. F. Sobotovych – Kyev, 1981. – 234 s.
7. Fedorenko L. P. Metodyka razvytyya rechy detej doshkol"noho vozrasta / L. P. Fedorenko, H. A. Fomycheva, V. K. Lotarev, A.P.Nykolaycheva – 2-e yzd. – М.: Prosveshhenye, 1984. – 240 с.

Баранец И.В. Психолінгвістическіе механізми формування описательного высказывания у детей старшего дошкольного возраста с моторной алалией

В статье рассматривается проблема формирования описательного высказывания у детей старшего дошкольного возраста с моторной алалией, учитывая нейрофизиологические и психолінгвістическіе особенности организации речевого сообщения, включая анализ механизмов и значение определенных структур мозга в процессе речевой деятельности. Представлено и охарактеризовано понятие «описание». Освещены и проанализированы психолінгвістическіе механизмы формирования описательного высказывания у старших дошкольников с моторной алалией. Рассмотрены стадии процесса порождения речи и их нарушения. Раскрыты принципы формирования речевого высказывания, определяющие основные условия организации коррекционной работы с обозначенной категорией детей. Обоснована целесообразность определения психолінгвістическіе механизмов формирования описательного высказывания у старших дошкольников с моторной алалией, что выступает необходимой составляющей коррекционного процесса.

Ключевые слова: порождение речи, описательное высказывание, дети с моторной алалией.

Baranets I.V. Psycholinguistic mechanisms of the formation of descriptive utterance in children of older preschool age with motor alalia

The article deals with the problem of formation of descriptive expression in children of the senior preschool age with motor alalia, taking into account the neurophysiological and psycholinguistic features of the speech communication organization, which includes the analysis of the mechanisms and the value of certain brain structures in the process of speech activity. The notion "description" is presented and characterized. Illuminated and analyzed psycholinguistic mechanisms of the formation of descriptive speech in senior preschool children with motor alalysis. The stages of the process of generation of speech and their violation are considered. The principles of forming a speech statement, which determine the basic conditions for the organization of correctional work with the designated category of children, are disclosed. The expediency of the definition of psycholinguistic mechanisms for the formation of a narrative statement in senior preschool children with motor alalysis, which serves as a necessary component of the correction process, is substantiated.

Keywords: speech generation, descriptive utterance, children with motor alalia.

Стаття надійшла до редакції 19.02.2018 р.

Статтю прийнято до друку 26.02.2018 р.

Рецензент: д.п.н., проф. Пахомова Н.Г.

УДК 376-056.264:62/69

Бондар Н.В.

ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ ЗВ'ЯЗНОГО МОВЛЕННЯ В УЧНІВ СТАРШИХ КЛАСІВ СПЕЦІАЛЬНОЇ ШКОЛИ НА УРОКАХ ТРУДОВОГО НАВЧАННЯ

У статті розкриваються особливості формування зв'язного мовлення в учнів старших класів спеціальної школи на уроках трудового навчання. Проаналізовані літературні джерела і проведений констатувальний експеримент свідчить про те, що в учнів старших класів спеціальної школи зв'язного мовлення сформоване на недостатньому рівні.

Враховуючи особливості розвитку мовлення і практичної діяльності розумово відсталих старшокласників, ґрунтуючись на методичних принципах навчання, нами було сформульовано ряд принципів вимог, у відповідності з якими розроблялася методика корекційної роботи з формування зв'язного мовлення на уроках трудового навчання.

Експериментальна робота базувалася на методичних принципах навчання, таких як: комунікативна спрямованість навчання, єдність в реалізації двох напрямків роботи, розвитку мовлення і мислення; обов'язкової мотивації мовної і мовленнєвої та трудової діяльності учнів; формування чуття мови і опори на нього в навчальній та практичній діяльності учнів; взаємозв'язок усної і писемної форм мовлення в процесі їх розвитку нами була розроблена методика корекційної роботи, спрямована на формування зв'язного мовлення розумово відсталих старшокласників на уроках трудового навчання.

Ключові слова: зв'язне мовлення, практична діяльність, розумово відсталі старшокласники, методичні принципи, специфічна лексика.

На сучасному етапі реформування сучасної освіти досить актуальною є проблема формування зв'язного мовлення у розумово відсталих старшокласників (А. Аксьонова, В. Воронкова, Л. Вавіна, С. Геращенко, І. Дмитрієва, І. Єременко, В. Ковальчук, Н. Кравець, Г. Мерсіянова, Г. Плешканівська, Г. Піонтківська, В. Синьов, Н. Тарасенко, Т. Ульянова, О. Хохліна та інші).

У роботах методистів акцентується увага на труднощах, які виникають у розумово відсталих учнів зумовлених порушеннями аналітико-синтетичної діяльності, недорозвитку пізнавальної діяльності розумово відсталих учнів, пізнього розвитку мовлення, його якісної своєрідності та інших психофізичних особливостей, що в подальшому впливають на формування зв'язного мовлення у розумово відсталих учнів.

Також, проблемам активізації мовленнєвого розвитку присвячені праці І. Білодіда, О. Біляєва, М. Вашуленка, В. Ваценка, В. Виноградова, А. Грищенко, О. Дорошенко, Т. Ладиженської, О. Леути, С. Лисенкової, М. Плющ, М. Рождественського, О. Харчук, С. Шевчук, Н. Шкурятяни та інших.

У методичних працях В. Петрової розкриті особливості використання словникового запасу даною категорією учнів, пізнавальної діяльності, уміння усвідомлювати і відобразити у мовленні навколишню дійсність, а також різноманітність загального психічного розвитку учнів. Бідність словникового запасу в них у значній мірі обумовлена обмеженістю соціальних і вербальних контактів, а також недостатньою сформованістю інтересів, несформованістю вербальної пам'яті, умінь співвідносити слово з відповідним предметом [2, 19].

У результаті вивчення української мови в практиці сучасного спеціального навчального закладу, складовою частиною якої є формування і розвиток зв'язного усного і писемного мовлення розумово відсталих школярів, опрацювання необхідної науково-методичної літератури та врахування даних констатувальних зрізів було визначено мету, завдання і вихідні положення експериментально-дослідного навчання. Враховуючи надбання в галузі загальної та спеціальної дидактики й методики викладання мови у спеціальних навчальних закладах, експериментальна робота побудована на основі використання загальнодидактичних принципів: системності, наступності, перспективності, доступності, поступового ускладнення матеріалу та специфічних лінгводидактичних принципів навчання української мови: уваги до розвитку мовленнєвих умінь, розуміння функціональних мовних значень, як лексичних так і граматичних, морфемних, синтаксичних, оцінки виразності мовлення, чуття мови тощо.

Одним із основних завдань формувального етапу дослідження є розробка методики корекційної